

Azərbaycan elmi elitasının layiqli nümayəndəsi

Fərrux Rüstəmov

*ADPU-nun pedaqoji fakültəsinin dekani,
pedaqoji elmlər doktoru, professor*

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının humanitar və ictimai elmlər bölməsi yaranandan bu günə kimi xalqımızın tarixində və taleyində mühüm rol oynayan 38 nəfər görkəmli alim onun həqiqi üzvü seçilmişdir: Heydər Hüseynov, Mirzə İbrahimov, Həmid Araslı, Ziya Bünyadov, Aslan Aslanov, Məmmədcafər Cəfərov, İqar Əliyev, Püştə Əzizbəyova, Feyzulla Qasımlı, Bəkir Nəbiyev, Ziya Səmədzadə, Kamal Talıbzadə, Bəxtiyar Vahabzadə və b.

Son illərdə iki nəfər görkəmli alimin, məslək və əməl dostları İsa Həbibbəylinin və İsmayıl Hacıyevin AMEA-nın həqiqi üzvü seçilməsi həmin siyahıya zənginləşdirməklə yanaşı, ənənələrin, varislərin qorunub saxlanılmasına, inkişaf etdirilməsinə və yeni akademiklər nəslinin formalaşmasına dövlət səviyyəsində diqqət və qayğının təzahürü kimi qiymətləndirilməlidir. Etiraf edək ki, son illərdə Naxçıvan MR-da elmi-mədəni və pedaqoji mühitin formalaşması Azərbaycan elmi elitasında yüksək mövqedə dayanan bu iki alimin çoxşaxəli yaradıcılığı, ictimai-siyasi və elmi-pedaqoji fəaliyyətləri ilə bilavasitə bağlıdır.

İki il bundan əvvəl Naxçıvan Dövlət Universitetinin rektoru, əməkdar elm xadimi, millət vəkili, akademik İsa Həbibbəylinin ad gününü yüksək təntənə və ürək açıqlığı ilə qeyd edən Azərbaycan elmi-pedaqoji ictimaiyyəti indi AMEA-nın Naxçıvan bölməsinin sədri, əməkdar elm xadimi, millət vəkili, akademik İsmayıl Hacıyevin anadan olmasının 60 illik yubiley günlərinin sevincini bölüşməkdədir.

1951-ci il yanvarın 21-də Naxçıvan MR Culfa rayonunun Xanağa (indiki Xanəqah) kəndində Muxtar müəllimin ailəsində dünyaya göz açan İsmayıl müəllim 60 illik şəxsi və mənalı bir ömür yaşayıb. Doğma kəndlərində səkkizillik, Nəraşen kəndində orta təhsilini başa vuran İ. Hacıyev arzularının qanadında Bakıya gəlir. Azərbaycan Dövlət Universitetinə qəbul imtahanları versə də müsabiqədən keçə bilmir. Sumqayıt şəhərindəki 2 saylı İxtisaslaşdırılmış Mexanizasiya İdarəsində fəhlə kimi əmək fəaliyyətinə başlayır. Lakin tarixçi olmaq arzusu onu bir an da tərk etmir. Qəbul imtahanlarına yenidən hazırlaşmalı olur. 1970-ci ildə zəhməti və əziyyəti nəticəsində bəxti üzünə güllür, o, indi-

ki Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunun tarix fakültəsinə qəbul olur. Sadəliyi, səmimiyyəti, istedadı və zəhmətsevərliyi ilə tələbə dostlarının və müəllimlərinin sevimlisinə çevrilir. Dörd baharlı-qışlı ilin acılı-şirninli, istili-soyuqlu günlərini, imtahan "qorxulu", hər anı səadətli, təkrar olunmaz günlərini yaşayıb, yuxusuz gecələr, narahat gündüzlər keçirir. SSRİ-nin yaranılmasının 50 illiyə əlaqədar Bakıda keçirilən Ümumittifaq tələbə konfransında uğurlu çıxışına görə diploma layiq görülür. Təhsildə və elmi tədqiqat işində uğurlarına görə ÜLKGİ-nin və SSRİ Ali və Orta İxtisas Təhsili Nazirliyinin "Əla təhsilə görə" döş nişanı ilə təltif olunur. API-nin tarix fakültəsinin fərqlənmə diplomu ilə bitirən İ. Hacıyev Culfa rayonu Xoşkeşin kənd səkkizillik məktəbində tarix müəllimi kimi pedaqoji fəaliyyətə başlayır. Az sonra Y. Məmmədliyəv adına Naxçıvan Dövlət Pedaqoji İnstitutunun "Pedaqogika və psixologiya" kafedrasına müsbəqə yolu ilə müəllim təyin olunur. Onun pedaqoji fəaliyyətində yeni bir istiqamət formalaşır. Psixologiya elminin aktual problemlərindən müəhazirə və seminar məşğələləri aparır, ilk ciddi elmi-tədqiqat işlərini də bu sahəyə həsr edir. API-nin 60 illiyinə həsr olunmuş aspirant və dissertantların elmi konfransında "Təlim prosesində ictimai-siyasi materialın yadda saxlanması" mövzusunda məruzə ilə çıxış edir, "Ümumi psixologiya kursunda təsniflər" (1982), "Qiyabçı tələbələr üçün psixologiya üzrə yoxlama işləri və onların yerinə yetirilməsi" (1983)

adlı əsərləri nəşr olunur. Bu istiqamətli tədqiqatlarını o sonralar da davam etdirmiş, "Təlim prosesində tələbələrə mədəni keyfiyyətlərin formalaşdırılması" (1991), "Tələbələrə siyasi mədəniyyətin formalaşdırılması" (1993), "Tələbələr biliminin qiymətləndirilməsinin çoxballı sistemində" (2002) əsərlərini yazmışdır. Keçən əsrin 80-90-cı illəri onun elmi-pedaqoji həyatında çoxşaxəliliyi və zənginliyi ilə yadda qalıb. 1984-cü ildə Naxçıvan Dövlət Pedaqoji İnstitutunun tarix-filologiya fakültəsinin dekani müavini təyin edilən İ. Hacıyev tədqiqat istiqamətini də dəyişir, "Böyük Vətən müharibəsi illərində Azərbaycan Respublikasının ictimai-siyasi mədəni həyatında qadınların iştirakı (1941-45-ci illər)" mövzusunda namizədlik dissertasiyası üzərində işləməyə başlayır. İxtisasına uyğun olaraq "Sov. İKP və siyasi iqtisad" kafedrasına baş müəllim seçilir. Müxtəlif səviyyəli elmi konfranslarda bu problemə bağlı elmi məruzələrlə çıxış edir, Bakı və Naxçıvan şəhərlərinin arxivləri ilə yanaşı Moskva şəhərindəki arxivlərdə araşdırmalar aparır. Gərgin elmi axtarırlar qısa müddətdə öz bəhrəsini verir. 1992-ci ildə uğurla namizədlik dissertasiyası müdafiə edir. O, həm namizədlik dissertasiyasında, həm də sonralar nəşr etdirdiyi "Böyük Vətən müharibəsi illərində Azərbaycan qadınlarının ictimai həyatda iştirakı" (1990), "Böyük Vətən müharibəsi illərində ədəbiyyat və incəsənət sahəsində Azərbaycan qadınlarının fəaliyyəti" (1991), "Bilən ana torpaq... (Naxçıvan zəhmətkeşləri Böyük Vətən müharibəsi illərində)" (1991), "Azərbaycan Respublikası ictimai-siyasi və mə-

dəni həyatında qadınların iştirakı (1941-1945-ci illər)” (2008) kitablarında zəngin arxiv materialları əsasında Böyük Vətən müharibəsi illərində Azərbaycanın ictimai-siyasi və mədəni həyatında qadınların iştirakını yüksək peşəkarlıqla tədqiq və təhlil etmiş, azərbaycanlı qadınların bu sahədəki fəaliyyətini ciddi elmi ümumiləşdirmələrin predmetinə çevirməyə nail olmuşdur. Naxçıvan Özəl İnstitutunda elmi işlər üzrə prorektor (1994), kafedra müdiri (1995), Naxçıvan Dövlət Universitetində elmi işlər üzrə (1996), tədris işləri üzrə prorektor (1997-2003) vəzifələrində çalışarkən ali pedaqoji təhsilin bacarıqlı təşkilatçısı kimi hörmət və nüfuz qazanmış, səriş-təli idarəetmə keyfiyyətləri ilə fərqlənmişdir. Elmi-pedaqoji fəaliyyəti ilə yanaşı elmi araşdırmalarını da davam etdirmiş, “Naxçıvan Muxtar Respublikası Azərbaycanın milli dövlətçilik tarixində” mövzusunda yazdığı doktorluq dissertasiyasını başa çatdırmış, 1999-cu ildə Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında AAK-ın Rəyasət Heyətinin tam tərkibdə iştirakı ilə və nüfuzlu tarixçi alimlərdən təşkil olunmuş birdəfəlik dissertasiya şurası üzvlərinin iştirakı ilə müdafiə etmişdir. Akademik İsa Həbibbəyli bu elmi faktı yüksək dəyər verərək haqlı olaraq qeyd edir ki, Naxçıvanda keçirilmiş səyyar kollegiya iclasında İsmayıl Hacıyevə tarix elmləri doktoru alimlik dərəcəsinin verilməsi barədə qərarın qəbul edilməsi və hətta diplomun təqdim olunması elm tarixində nadir hadisədir. İsmayıl Hacıyevin həm doktorluq dissertasiyasında, həm də nəşr olunmuş “Tarixdə və günümüzdə Naxçıvan” (1998), “Gümürü, Moskva,

Qars müqavilələri və Naçıvanın taleyi” (1999), “Naxçıvan Muxtar Respublikası” (1998) adlı əsərlərində Azərbaycan dövlətçiliyinin tarixində Naxçıvan diyarının yeri və rolu müəyyənləşdirilir, Naxçıvanın tarixi ilə bağlı bir sıra mübahisəli məsələlərə aydınlıq gətirilir, ərəzi iddiaları ilə çıxış edən ermənilərə tutarlı faktlarla cavab verilir. Elmi-nəzəri, praktik dəyərliliyi və siyasi istiqaməti ilə seçilən bu tədqiqatlarda İ. Hacıyev Naxçıvan tarixinin qədim, orta, yeni və ən yeni dövrlərinə işıq salır, xeyli yeni faktları elmi dövrüyə daxil edir, irəli sürdüyü problemləri zaman və məkan kontekstində qiymətləndirir. Naxçıvanın tarixi keçmişinin təcrübə və müdrikliyini yeni nəsə çatdırır, naxçıvanlıların taleyinin mənzərəsini mümkün qədər tam və aydın şəkildə yaratmağa çalışır. Müdriklərdən biri yazır ki, tarixi həqiqətə yaxınlaşmaq üçün eyni bir vaxtda iki yolla getmək, yəni hadisələrə qərəzçiliyə yol vermədən obyektiv şəkildə öyrənmək və bu hadisələr arasında məntiqi əlaqələri müəyyən edib əsaslandırmaq lazımdır. Bu prinsip akademik İsmayıl Hacıyevin tarixi tədqiqatlarının metodoloji əsası təşkil edir.

2002-ci ildə Naxçıvan Muxtar Respublikasının elmi həyatında yeni bir mərhələnin əsası qoyuldu. Xalqın ümummilli lideri Heydər Əliyevin 7 avqust 2002-ci il tarixli sərəncamı ilə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Naxçıvan bölməsi yaradıldı. Həmin sərəncamdan bir neçə gün sonra ulu öndər Heydər Əliyev Naxçıvana gəldi və Azərbaycan MEA-nın Naxçıvan bölməsinin yaradılmasına həsr olunmuş müşavirə keçirdi. Həmin

müşavirədə Naxçıvan bölməsinin yaradılması zəruriliyindən və qarşıda duran vəzifələrdən bəhs edən Heydər Əliyev demişdi: “Mən bununla Naxçıvan Muxtar Respublikasının indiyə qədər çox az öyrənilmiş qədim tarixinin, mədəniyyətinin, elminin, ədəbiyyatının yenidən dərinlənəndən araşdırılması və onlar haqqında elmi əsərlərin, populyar kitabların, yaxud başqa nəşrlərin hazırlanması məqsədi dəsiyuram. Eyni zamanda, Naxçıvanın özünəməxsus təbiəti, təbii sərvətləri, torpağı, təbii abidələri də, təəssüf olsun ki, indiyə qədər lazımi dərəcədə öyrənilməyib, bəlkə də düz elə deyim ki, heç öyrənilməyibdir. “Bunlara, mənim irəli sürdüyüm məsələlərin öyrənilməsinə böyük ehtiyac var”. Müşavirədə İsmayıl Hacıyevin Naxçıvanda elmin inkişafına həsr olunmuş məntiqi və məzmunlu çıxışı, intellektual səviyyəsi, zəhmətsevərliyi və elmdə qazandığı uğurlar onu qısa bir vaxtda şöhrətin uca zirvəsinə yüksəltdi. O, 2003-cü ildə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Naxçıvan Bölməsinin sədri təyin edildi, ona AMEA Rəyasət Heyətinin üzvü səlahiyyəti verildi. Naxçıvan Bölməsinin yüksək elmi uğurları bilavasitə akademik İsmayıl Hacıyevin adı və yorulmaz fəaliyyəti ilə bağlıdır. 135 işçi, o cümlədən 50 elmi işçi, 1 elmlər doktoru, 12 nəfər elmlər namizədi ilə fəaliyyətə başlayan Naxçıvan bölməsində hazırda 278 nəfər işçi, o cümlədən 100 nəfər elmi işçi çalışır. İldən-ilə elmi dərəcəlilərin sayı artır. İki akademik, 4 müxbir üzv, 7 elmlər doktoru və 45 nəfər fəlsəfə doktoru bölmədə elmi-tədqiqat işi ilə

məşğul olur. Bölmə Azərbaycanın və xarici ölkələrin elmi müəssisələri ilə mütəmiz əlaqə saxlayır, elmin müasir problemlərinə və elmin təşkilinə dair nüfuzlu alimlərlə fikir mübadiləsi aparır. Bölmənin rəhbəri İsmayıl Hacıyevin təşəbbüsü və təşkilatçılığı ilə vaxtaşırı elmi müşavirə və konfranslar keçirilir.

Etiraf edək ki, ən çətin iş idarəetməkdir. İdarəetmə məharəti mənəvi səflik, daxili paklik, obyektivlik və prinsipliliklə bilavasitə bağlıdır. Çoxşəxəli yaradıcılığı, əxlaqi-mənəvi səfliyi, humanizmi və qayğıkeşliyi, səmimiyyəti və prinsipliliyi və nəhayət, böyük düşüncələr sahibi olması ilə seçilən akademik İsmayıl Hacıyev Naxçıvanda elmin inkişafı, elmi-texniki potensialın güclənməsi, yüksək ixtisaslı elmi kadrların hazırlanması, elmi işçilərin nüfuzunun artırılmasının sayəsində önəmli tədbirlər həyata keçirilir. Bölmənin nəzdində fəaliyyət göstərən tarix, arxeologiya və iqtisadiyyat üzrə dissertasiya şurası Naxçıvanda elmi-mədəni mühitin formalaşmasında və kadr hazırlığında mühüm rol oynayır. Bilavasitə onun rəhbərliyi ilə 16 nəfər elmlər doktoru və namizədi yetişmişdir. O, uğurla rəhbərlik etdiyi AMEA Naxçıvan bölməsinin əhatə etdiyi elmi-tədqiqat institutlarının əməkdaşlarının elmi inkişafına xüsusi diqqət və qayğı ilə yanaşır, onların elmi mühitdə tanınmasına, elmi dərəcə və ad almasına çalışır. Onun elmi redaktorluğu ilə onlarla monoqrafiya, dərslik və dərs vəsaiti nəşr olunub. Elmi redaktorluğu və həmmüəllifliyi ilə ikicildlik “Naxçıvan ensiklopediyası” (2005), “Naxçıvan abidələri ensiklopediyası” (2008), “Naxçıvanın

Akademik İsmayıl Hacıyevin AMEA-nın Naxçıvan bölməsinin “Xəbərlər” jurnalının baş redaktoru, AMEA-nın “Məruzələr” və “Xəbərlər” jurnallarının, Naxçıvan Dövlət Universiteti “Elmi əsərlər” məcmuəsinin, Türkiyədə nəşr olunan “Dialog Avrasiya” və “Meridian” dərgilərinin redaksiya heyətinin üzvü kimi göstərdiyi xidmətlər onun elmi fəaliyyətində mühüm yer tutur. O, 2001-ci ildə ABŞ-nin Bioqrafiya İnstitutu tərəfindən “İlin adamı” adına layiq görülmüş, 2002-ci ildə Nyu-York Elmlər Akademiyası tərəfindən “Elmi fəaliyyətində

101